

Review paper

VLIV POŠKOZENÍ POVRCHU
NA PEVNOST SKLÁŘSKÝCH VÝROBKŮ

VLADIMÍR NOVOTNÝ, MILAN VÍCH

Státní výzkumný ústav sklářský, Škroupova 957, 501 92 Hradec Králové

ÚVOD

Z pevnosti vazeb poutajících vzájemně atomy uvnitř skla bylo odvozeno, že sklo by mělo mít teoreticky pevnost 1×10^4 až 4×10^4 MPa [1—3]. Sklářské výrobky jsou však $10 \times$ až $100 \times$ méně pevné, než je tato teoreticky možná hodnota. Tento rozdíl je vysvětlován působením submikroskopických, popř. až i okem viditelných vad na povrchu skla. V souvislosti s celkově rostoucím rozsahem studia pevnosti skla byla v posledních desetiletích věnována značná pozornost vlivu poškození povrchu sklářských výrobků na jejich pevnost. V tomto článku jsme se pokusili podat přehled nejdůležitějších poznatků v tomto oboru a souhrn výsledků experimentálních měření v SVÚS Hradec Králové.

TEORETICKÁ VYSVĚTLENÍ PŮSOBNÍ
POVRCHOVÝCH VAD NA PEVNOST

Při tvarování, dalším zpracování, dopravě a používání skleněných výrobků vznikají na jejich povrchu submikroskopické i makroskopické vady. Obvykle mají tvar malých trhlinek a působí jako koncentrátoři napětí. Nejstarší dosud v současné literatuře uváděný výklad vlivu trhlin na zvýšení napětí podal Inglis [1, 4]. Pro povrchovou eliptickou trhlinu v desce (obr. 1) dokázal, že lokální napětí u konce trhliny σ_m nabývá hodnoty

$$\sigma_m = 2 \sigma \left(\frac{a}{r} \right)^{0,5}, \quad (1)$$

kde σ — napětí, kterým je deska zatěžována,

a — hloubka trhliny,

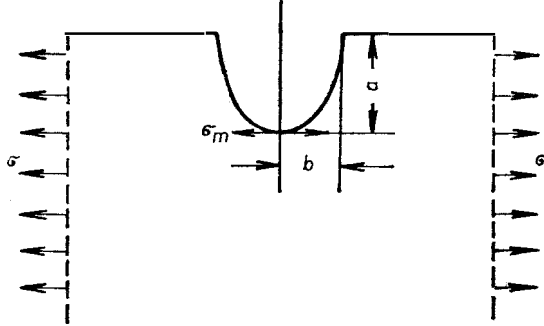
$r = \frac{b^2}{a}$ — radius zakřivení trhliny, kde b — šířka povrchové trhliny.

Stejný vztah platí i pro trhlinu tvaru úzkého eliptického otvoru (obr. 2), kde a = délka delší poloosy trhliny, b = délka menší poloosy.

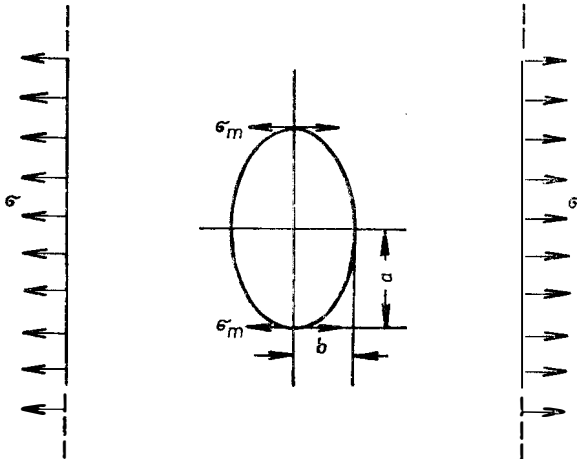
Jak lze vypočítat ze vztahu (1), u konce povrchové trhliny hloubky $1 \mu\text{m}$ o radiusu 10 nm stoupne napětí $20 \times$ v porovnání s napětím, kterým je zatěžována celá deska. Při namáhání se tak lokální napětí v blízkosti trhlínky zvyšuje na hodnotu blízkou teoretické pevnosti, takže těleso může prasknout, i když celkové zatěžování tělesa je relativně malé.

Další výklad praskání skla, a to z hlediska energetické bilance, podal Griffith [5, 6]: Při šíření trhliny v zatíženém tělese dodávají potřebnou energii vnější

síly nebo se tato energie hradí z energie pružné napjatosti tělesa. Trhлина se bude šířit, když úbytek elastické energie, ke kterému přitom dochází, a práce vykonaná vnějšími silami stačí dodávat energii na vznik nového povrchu skla. Z této podmínky bylo odvozeno kritické napětí σ_K a kritická velikost trhliny a_K : Trhлина se šíří, a tedy sklo praskne, je-li $\sigma > \sigma_K$ a obsahuje-li trhlinu rozměru $a > a_K$.

Obr. 1. Schematické znázornění povrchové eliptické trhliny; a — hloubka trhliny, b — poloviční šířka trhliny, σ_m — napětí u kořene trhliny, σ — napětí, kterým je trhlina zatěžována.

Obr. 2. Schematické znázornění eliptické trhliny ve skleněné desce; a — délka větší poloosy, b — délka menší poloosy, σ_m — napětí u kořene trhliny, σ — napětí, kterým je trhlina zatěžována.

Pro ostrou trhlinu, namáhanou rovinným napětím, odvodil Griffith vztah pro kritické napětí σ_K , po jehož překročení začne praskat sklo obsahující trhlinu rozměru a :

$$\sigma_K = \left(\frac{2E\gamma}{\pi a} \right)^{0,5}, \quad (2)$$

kde E — Youngův modul pružnosti,
 γ — povrchová energie,
 a — rozměr trhliny.

Poněvadž mechanismus praskání je složitější než pouhé přetržení vazeb a dochází k větší spotřebě energie, než by bylo třeba jen na vytvoření nově vznikajícího povrchu, povrchová energie ve vztahu (2) byla později nahrazena efektivní lomovou energií γ_{ef} , která je potřebná k vytvoření jednotky plochy nového povrchu lomem. Byl tak vytvořen obecnější vztah

$$\sigma_K = \left(\frac{\gamma_{ef} E}{\pi a} \right)^{0.5} \quad (3)$$

Efektivní lomová energie γ_{ef} bývá někdy nazývána též energie povrchu vzniklého lomem (fracture surface energy) a označována pouze γ (např. [1]).

Ze vztahu (3) lze odvodit dosazením hodnot pro běžná sodnovápenatokrěmičitá skla ($E \doteq 1 \times 10^5$ MPa, $\gamma_{ef} \doteq 6$ J m⁻²), že při pevnosti 100 MPa, dosahované např. u plochých tabulových skel, je kritická délka trhlin $a_K \doteq 20$ μ m.

Radius r zakřivení trhlin je v křehkých materiálech, jako je sklo, řádu meziatomových vzdáleností [7]. Při splnění Griffithova kritéria, tedy namáhání napětím $\sigma > \sigma_K$, bude proto podle vztahu (1) zvýšení napětí u trhlinky tak velké, že lokální napětí u konce trhlinky překročí teoretickou pevnost a sklo praskne. Splnění Griffithova kritéria je tak nejen nezbytnou, ale i postačující podmínkou šíření mikrotrhlin a prasknutí skla [8, 1].

Podle tvůrce této klasické a všeobecně uznávané teorie o pevnosti skla se mikro-vady snižující pevnost nazývají Griffithovy trhlinky. Původně se předpokládalo, že jsou rozmístěny v celé hmotě skla, později bylo dokázáno [3, 48, 49], že jsou jenom na povrchu a vznikají jeho mechanickým poškozením, kontaminací nebo odsakelním. Vady přítomné uvnitř dobře utaveného skla (bez nehomogenit, jako kamínky, bublinky a šliry) by musely být rozměru 1 až 10 μ m [3, 9, 10], aby byly v souladu s experimentálními výsledky. Mohly by být vytvářeny mikroheterogenitou struktury nebo mikronehomogenitami.

Na Griffithovu teorii pevnosti navázala lomová mechanika, jejíž předností je, že popisuje šíření trhliny v reálných konečných tělesech s reálným zatížením. Zvýšení napětí v okolí trhliny vyjadřuje lomová mechanika pomocí součinitele intenzity napětí (stress intensity factor) K_N , který je definován vztahem

$$K_N = \sigma Y a^{0.5}, \quad (4)$$

kde σ — napětí, kterým je trhlina zatěžována,

a — rozměr trhliny,

Y — součinitel vyjadřující vliv tvaru trhliny, jejího umístění v tělese a tvaru tělesa.

Pro trhlinu ve středu tenké nekonečné desky, zatížené tahovým napětím kolmým k rovině trhliny, je $Y = \pi^{0.5}$. Index N nabývá hodnot I, II a III a charakterizuje způsob namáhání trhliny. Součinitel intenzity napětí pro namáhání tahem, které je z hlediska pevnosti nejzávažnější, se označuje K_I .

Ze vztahu (2) až (4) je zřejmé, že stejné hodnoty součinitele intenzity napětí lze dosáhnout různými kombinacemi zatěžujícího napětí σ a rozměru trhliny a . Zmenší-li se hloubka trhliny, je možno odpovídajícím způsobem zvětšit napětí, které ji zatěžuje, aniž by se zvětšil součinitel intenzity napětí.

K prasknutí výrobku dojde, překročí-li součinitel intenzity napětí K_I určitou kritickou hodnotu označovanou K_{IC} . Podmínka $K_I < K_{IC}$ je nejčastěji používaným kritériem stability trhliny: je-li toto kritérium splněno, trhliny existující v materiálu nerostou. Veličina K_{IC} — kritický součinitel intenzity napětí (cri-

tical stress intensity factor) je materiálová konstanta a nazývá se též lomová houževnatost (fracture toughness). Na základě znalostí K_{IC} je možné vypočítat kritické napětí σ_K , při němž materiál praskne. Hodnoty K_{IC} se pro různé druhy skla pohybují v rozmezí $0,6 \div 1,1 \text{ MPa} \cdot \text{m}^{0,5}$ [13, 14, 46].

Podrobnější přehled nejdůležitějších poznatků o pevnosti skla z hlediska lomové mechaniky jsme podali v předcházejícím článku [45].

Obecně lze tedy závislost kritického napětí na rozměru vady (hloubce trhliny) vyjádřit rovnicí

$$\sigma_K = \frac{K_{IC}}{Y a^{0,5}}. \quad (5)$$

Pro dané složení skla a prostředí je K_{IC} konstantní, takže vztah lze přepsat na výraz udávající závislost kritického napětí na rozměrech vady (trhliny) za jinak konstantních podmínek — stejném složení skla, prostředí, stejném tvaru a umístění trhliny a stejném tvaru skleněného předmětu:

$$\sigma_K = k \times a^{-0,5}, \quad (6)$$

kde k — faktor, závislejší na tvaru a poloze trhliny, druhu a rozměru skla a okolním prostředí.

NAMĚŘENÉ HODNOTY SNÍŽENÍ PEVNOSTI SKLÁŘSKÝCH VÝROBKŮ PO POŠKOZENÍ JEJICH POVRCHU

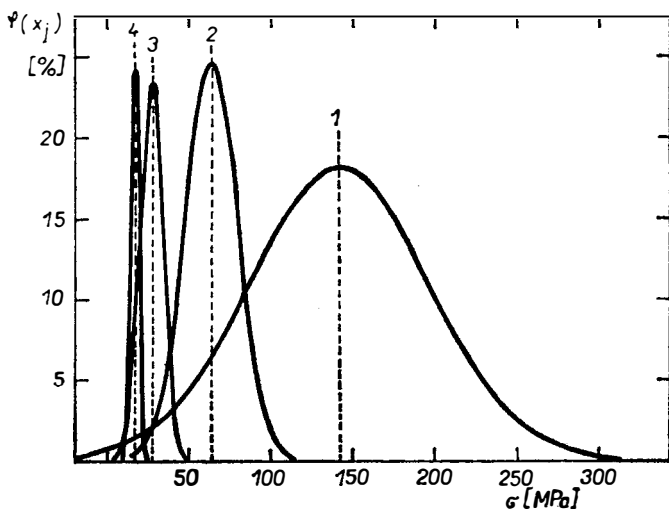
Jak již bylo uvedeno v předcházejícím textu, pevnost skla se poškozením povrchů prudce snižuje. K poškození může dojít mechanickou cestou nebo vlivem zvýšené teploty.

Běžnější a více známý je vliv mechanického poškození — poškrábání. Jako příklad lze uvést měření provedená [17] na nepoškozených tyčinkách, majících vysokou počáteční pevnost 2 000 MPa: již dotykem s papírem poklesla jejich pevnost o 20 až 40 % — na 1 200 až 1 600 MPa, vzájemným intenzivním třením tyčinek se snížila o 93 až 95 % — na 100 až 150 MPa, tj. na hodnoty dosahované u běžných výrobků. Hrubým poškozením povrchu, jako je pískování nebo poškrábání výraznými rýhami, poklesne pevnost až na hodnoty kolem 15 MPa.

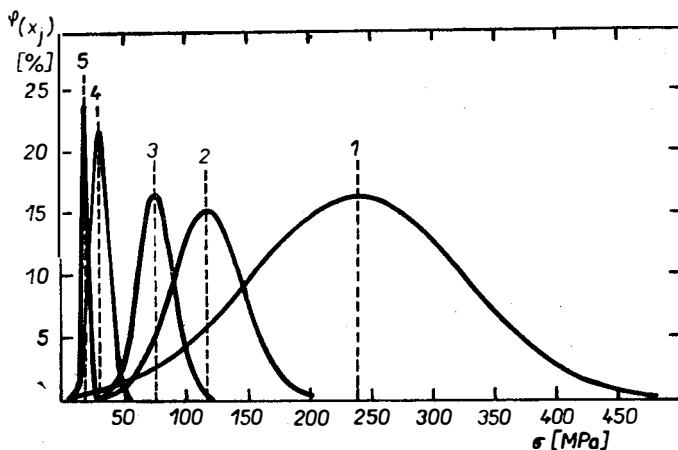
Plochá tabulová skla

Zvláštní pozornost byla věnována zkoumání vlivu poškození povrchu na pevnost plochého tabulového skla, dodaného z běžné výroby. U plochého skla taženého systémem Fourcault tloušťek 0,9 až 3,0 mm poklesla po poškrábání brusným papírem s SiC č. 240 (tenké rýhy, viditelné okem) původní pevnost v ohybu o 70 až 80 % — z 90 až 140 MPa na 23 až 40 MPa, pevnost v nárazu se snížila ještě více — o 70 až 90 % [18, 19]. (Snížení pevnosti v nárazu bylo ve všech případech vypočteno z pevnosti v nárazu, vyjádřené energií úderu, resp. výškou volného pádu zkušební kuličky, při nichž vzorek praskl.) Stejným způsobem poškrábaná plavená skla (Float) tloušťky 1,8 mm a 3,9 mm vykazovala obdobné hodnoty — snížení pevnosti v ohybu o 74 až 87 %, pevnosti v nárazu o 82 % [18—20]. Vliv různě intenzivního poškození povrchu na pevnost v ohybu plochého skla Fourcault tloušťky 3,0 mm a plochého skla plaveného (Float) tloušťky 2,8 mm je zobrazen na obr. 3 a 4 pomocí křivek rozdělení relativních

četností vzorků s původním a různě poškrábaným povrchem [18]. Povrch plaveného skla, který byl při výrobě ve styku jen s atmosférou, a je tedy nejméně poškozený, je výrazně pevnější než protilehlý povrch, který byl při výrobě ve styku s cínovou lázní a než povrch skla Fourcault. S rostoucím poškozením povrchu klesla průměrná pevnost plaveného skla až na 15, resp. 8 % původní hod-

Obr. 3. Pevnost v ohybu plochého skla Fourcault tloušťky 3,0 mm s původním a různě poškrábaným povrchem; 1 — původní, nepoškrábaný povrch, 2 — povrch poškrábaný brusným papírem s SiC č. 500, 3 — povrch poškrábaný brusným papírem s SiC č. 240, 4 — povrch poškrábaný brusným papírem s SiC č. 36, σ — pevnost v ohybu, $\varphi(x_j)$ — relativní četnost.

Obr. 4. Pevnost v ohybu plochého skla plaveného (Float) tloušťky 2,8 mm s původním a různě poškrábaným povrchem; 1 — původní, nepoškrábaný povrch, který byl při výrobě ve styku s atmosférou, 2 — původní, nepoškrábaný povrch, který byl při výrobě ve styku s cínovou lázní, 3 — povrch poškrábaný brusným papírem s SiC č. 500, 4 — povrch poškrábaný brusným papírem s SiC č. 240, 5 — povrch poškrábaný brusným papírem s SiC č. 36, σ — pevnost v ohybu, $\varphi(x_j)$ — relativní četnost.

noty, skla Fourcault až na 12 % původní hodnoty. Z grafů na obr. 3 a 4 je názorně vidět jednak velký rozptyl hodnot pevnosti jednotlivých vzorků, zvláště výchozích, nepoškrábaných vzorků s velkou průměrnou pevností, jednak pokles rozptylu pevnosti s rostoucím poškozením vzorků.

Tyčinky

Na tyčinkách z pěti typických hromadně vyráběných skel ($\alpha_{20-300}^{\circ\text{C}} = 3,2 \times 10^{-6}$ až $8,9 \times 10^{-6} \text{ }^{\circ\text{C}}^{-1}$) bylo zjištěno, že poškrábáním povrchu brusným papírem s SiC č. 240 poklesne jejich pevnost v ohybu i dynamická pevnost v nárazu v průměru o 66, resp. 65 %. Zabránil-li se naopak vzájemnému poškození tyčinek tím, že ihned po vytažení byly proloženy papírem, stoupne jejich pevnost o 61 % [21].

Protisluneční, ochranná a brýlová skla

Pevnost v nárazu protislunečních, ochranných a dioptrických skel po poškrábání brusným papírem s SiC č. 240 poklesla v průměru na 57 % hodnoty, byl-li poškrábán vypouklý povrch vzorků s původním povrchem, na nějž byl prováděn náraz. Po poškrábání vydutého povrchu, namáhaného při nárazu tahem, poklesla pevnost ještě více, na 12, resp. 14 % původní hodnoty [22].

Trubky

Při poškrábání vnějšího, resp. vnitřního povrchu strojně tažených trubek ze skla Simax ve směru kolmém na osu, tj. kolmém na působící napětí, poklesne jejich pevnost v ohybu o 30, resp. 40 % [23]. Při poškrábání ve směru osy trubky, to je, ve směru působícího tahového napětí, se pevnost v ohybu ve shodě s teoretickým předpokladem prakticky nezmění. Malý pokles pevnosti vlivem poškrábání vzhledem k pevnosti obdobně poškrábaných tyčinek ze Simaxu, kde pevnost klesla o 2/3 [21], resp. plochých skel, kde klesla o 3/4 až 7/8 [18, 20], lze vysvětlit tak, že pravděpodobně již původní nepoškrábané strojně tažené trubky mají povrch poškozený z výroby, i když to pouhým okem nelze postřehnout. Tento názor podporuje i poměrně nízká hodnota pevnosti v ohybu strojně tažených trubek ze Simaxu — kolem 50 MPa — ve srovnání s pevností tyčinek, tažených ze Simaxu na laboratorních zařízeních — 200 MPa [21] a taženého plochého skla — 100 až 140 MPa.

Vrstvená plochá skla

Měření byla prováděna [44] na vzorcích plošného rozměru 100×100 mm, zhotovených ze 2 stejně tlustých plochých tabulových skel Fourcault, svrstvených polyvinylbutyralovou fólií tloušťky 0,4 mm. Tloušťky skla byly 0,9 mm, 1,1 mm a 1,3 mm.

Poškrábáním povrchu brusným papírem s SiC č. 240 poklesla pevnost v ohybu v průměru o 55 až 65 %, pevnost v nárazu o 59 až 78 %.

Tvrzená skla

K snížení pevnosti poškrábáním povrchu dochází rovněž u výrobků zpevněných tvrzením. Např. tvrzená plochá skla Float tloušťky 3,9 mm ztratila po poškrábání brusným papírem (s SiC č. 240) 56 % původní pevnosti v ohybu a 91 % původní pevnosti v nárazu. Značný pokles pevnosti v ohybu, resp. v nárazu, byl pozorován již po styku povrchu s válečkovým dopravníkem v průběhu dopravy skel po vytvrzení — o 28 %, resp. 41 %. Nepříznivý vliv poškození povrchu se neodstraní ani vytvrzením; u skel poškrábaných před tvrzením pevnost v ohybu, resp. v nárazu poklesla o 29 %, resp. 77 %. U skel poškrábaných po tvrzení byl tento pokles ještě výraznější, jak bylo uvedeno již výše — u pevnosti v ohybu o 56 %, u pevnosti v nárazu až o 91 %. I při poškrábání po vytvrzení je však výsledná pevnost v ohybu, resp. v nárazu stejná, resp. mírně vyšší než u výchozích nepoškrábaných netvrzených skel a 5×, resp. 10× vyšší, než u obdobně poškrábaných netvrzených skel [24].

Skla zpevněná iontovou výměnou

Při zpevnění skla iontovou výměnou se vytváří na jeho povrchu tlaková vrstvička tloušťky řádově v jednotkách až desítkách, jen výjimečně stovkách mikronů. Pokud není tato vrstvička dostatečně tlustá, dojde při poškození povrchu k úplné ztrátě zpevnění a k poklesu pevnosti až na nízkou hodnotu, příslušející neztvrzenému sklu s poškozeným povrchem. Pro zachování zvýšené pevnosti při běžné manipulaci se skleněnými výrobky je třeba, aby tlaková povrchová vrstvička měla tloušťku minimálně 10 μm , nejlépe alespoň 15 až 18 μm [29, 30]. Po poškrábání skla rýhami viditelnými pouhým okem poklesla pevnost v ohybu zpevněných skel s vrstvičkou uvedené tloušťky v průměru o 50 %, pevnost v nárazu o 70 %. Přesto však ve srovnání s nezpevněnými vzorky s obdobně poškozeným povrchem byla výsledná pevnost poškrábaných zpevněných skel v ohybu i v nárazu 8× až 11× vyšší. Po poškrábání hrubozrnným brusným papírem s SiC č. 120 poklesla pevnost v ohybu zpevněných skel na 1/4; přesto je asi o 60 % vyšší než u nezpevněného nepoškrázaného skla a 8× vyšší než u obdobně poškrábaného nezpevněného skla [29].

Zpevněná vrstvená plochá skla

Měření byla, obdobně jako u nezpevněných vrstvených plochých skel, prováděna [44] na vzorcích plošného rozměru 100×100 mm, zhotovených ze dvou stejně tlustých plochých tabulových skel, zpevněných výměnou iontů v roztaženém KNO_3 . Skla byla svrstvena polyvinylbutyralovou fólií tloušťky 0,4 mm. Tloušťky skla byly 0,9 mm, 1,1 mm a 1,3 mm. Poškrábáním povrchu brusným papírem s SiC č. 240 poklesla pevnost v ohybu v průměru o 38 až 49 %, pevnost v nárazu o 31 až 68 %.

Závislost pevnosti na hloubce poškrábání

Poškrábané sklo praská šířením trhliny, vybihající z rýhy (vrypu), vytvořené poškrábáním. Mezi hloubkou trhliny, vzniklé poškrábáním povrchu plochého skla a jeho pevností v ohybu byl na základě experimentálních dat odvozen [24] vztah

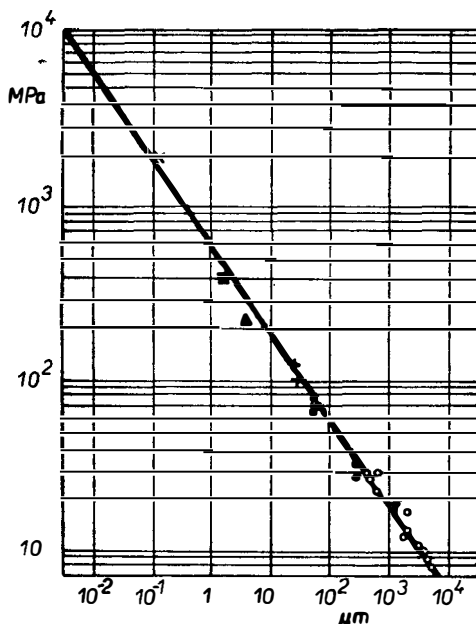
$$\sigma_K = 550 a^{-0,5} \quad (7)$$

resp.

$$a = 3,0 \cdot 10^6 \sigma_K^{-2}, \quad (8)$$

kde σ_K — pevnost v ohybu v MPa, a — hloubka trhliny, z níž praskání, v μm .

Vztah (7) a (8) je znázorněn na obr. 5 spolu s experimentálně stanovenými hodnotami.

Obr. 5. Závislost pevnosti v ohybu plochého skla na hloubce počáteční povrchové trhliny: ● — měření autorů [24], × — měření J. Gordona aj. [40], ○ — měření E. Shanda [41], ■ — hodnoty předpokládané A. Griffithem [16, 42], ▲ — hodnoty předpokládané E. Poncetem [16, 42], + — měření J. Mecholského [43], přímka — závislost (7) resp. (8).

Porovnáme-li rovnice (7) resp. (8), odvozené z experimentálních výsledků, s obecnou rovnicí (5) vidíme, že jsou totožné pro $Y = \pi^{0,5}$ (hodnota Y pro trhlinu ve středu tenké nekonečné desky, zatížené tahovým napětím kolmým k rovině trhliny) a $K_{IC} = 0,72 \text{ MPa} \cdot \text{m}^{0,5}$. Takto vypočtená hodnota K_{IC} je shodná (str. 583 v [46]), resp. velmi blízká [50] hodnotě naměřené u sodnovápenatokrémiditého skla jinými autory.

Trhlinka, z níž začíná praskání, je cca $10 \times$ až $20 \times$ hlubší než povrchová rýha (vryp) vytvořená poškrábáním, z níž trhlinka vyběhává. Pro závislost mezi pevností plochého skla v ohybu a hloubkou rýhy, vytvořené poškrábáním, byl navržen [24] vztah

$$\sigma_K \doteq 130 h^{-0,5}, \quad (9)$$

resp.

$$h = 1,6 \cdot 10^4 \sigma_K^{-2}. \quad (10)$$

kde h = maximální hloubka rýhy (vrypu) v μm , σ_K = pevnost v ohybu v MPa.

Ze vztahu (8) a (10) byla vypočtena maximální hloubka rýhy a počáteční trhliny původních nepoškrábaných plochých skel tak, jak byly dodány z výrobního závodu — viz tabulka I.

Tabulka I

Maximální hloubka rýhy a počáteční trhliny nepoškrábaných plochých skel, dodaných z výrobního závodu, vypočtená z jejich pevnosti pomocí vztahu (8) a (10)

Typ skla	Povrch, který byl při výrobě	Max. hloubka rýhy (μm)	Hloubka počáteční trhliny (μm)
Plavené sklo (FLOAT)	ve styku s atmosférou	0,3	5
	ve styku s Sn lázní	1,2	22
Sklo Fourcault	—	0,8	15

Vypočtené hodnoty jsou v dobré shodě s předpoklady Griffitha a dalších [5, 8] o hloubce trhlínek v původním skle i s publikovanými údaji o maximální hloubce vrypů (nerovností) jednotlivých typů skel: optická skla $0,03 \div 0,1 \mu\text{m}$ (26, 27), sklo leštěné ohněm $0,2 \mu\text{m}$, jemně obroušený povrch $2 \mu\text{m}$ (str. 120 a 103 [28]).

Vliv okolí, stárnutí a únava

Pevnost skla s poškozeným povrchem závisí, kromě intenzity poškození, též na okolním prostředí, na době, která uplynula od poškození — na tzv. stárnutí a na době i rychlosti zvyšování namáhání vyvolávajících tzv. únavu.

Nejvýznamnější případy vlivu okolí na pevnost: Je-li namáhané sklo obklopeno vzduchem, jeho pevnost obecně klesá s rostoucí vlhkostí vzduchu. Při ponoření do většiny organických kapalin pevnost stoupne o 10 % proti namáhání ve vzduchu s obvyklou vlhkostí, po ponoření do vody naopak nejprve o 10 % poklesne. Již po krátkodobém pobytu ve vodě však pevnost poškozených skel stoupá nad hodnoty naměřené na vzduchu [31, 25].

Stárnutím, tj. s rostoucí dobou od poškození, po kterou nebylo sklo mechanicky namáháno, pevnost poškrábaného skla roste, přičemž rychlost zvyšování pevnosti je tím větší, čím je závažnější poškrábání a čím vlhčí je vzduch; největší je ve vodě. Např. po jednom dnu ve vodě stoupne pevnost opískovaného povrchu o 30 %, pevnost povrchu poškrábaného smirkovým plátnem o 60 % [33].

Od stárnutí, kdy sklo není mechanicky namáháno, je třeba odlišit únavu skla. Jestliže na sklo působí určitou dobu namáhání konstantní velikosti, mluvíme o statické únavě. Vyjadřuje se buď únavovou křivkou, tj. závislostí mezi dobou, za niž dojde k prasknutí a příslušným namáháním, nebo indexem odolnosti proti statické únavě [45]. Čím je větší působící napětí, tím je kratší doba, za niž dojde k prasknutí. Tato doba závisí však též na okolním prostředí a složení skla. Dynamická únava se projevuje při zvyšování zatěžování v průběhu namáhání. Čím je rychlost zatěžování větší, tím je větší i výsledná pevnost skla. Podrobnější údaje o únavě skla jsou např. v předcházejícím článku [45].

Vliv okolí a stárnutí jsou vysvětlovány působením prostředí na rychlost růstu a tvar trhlinek, na nichž závisí výsledná pevnost. Čím víc obsahuje prostředí vodních par, tím větší je rychlost růstu trhlin při zatěžování (viz např. [45]), a proto tím nižší je pevnost. V organických prostředích, kde nedochází k reakci okolí s povrchem trhlin, je rychlost jejich růstu nižší než v případě prostředí s vodními parami, proto je pevnost skla vyšší.

Při stárnutí, tj. s rostoucí dobou po poškození, po níž sklo není mechanicky namáháno, dochází následkem chemické reakce povrchu trhlin s vodními parami, resp. vodou v okolí k zvětšení poloměru zakřivení trhlin — jejich otupení — a následkem toho výsledná pevnost vzroste [viz vztah (1)].

Statická i dynamická únava je vyvolána podkritickým růstem trhlin (bližší např. [45]).

Poškození povrchu vyhřátím

K poškození povrchu a následkem toho k poklesu pevnosti dochází dále při vyhřátí skla s neporušeným povrchem na teploty nad 50 až 100 °C [34–36]. Pevnost nepoškozených tyčinek poklesla z 2 000 MPa na 400 MPa po vyhřátí 30 minut na 630 °C a na 200 MPa po vyhřátí 2 minuty na 850 °C [37]. Pevnost nepoškozených vláken o výchozí pevnosti 3 000 MPa klesá s rostoucí teplotou vyhřátí až na 500 MPa pro 700 °C [38]. Poškození povrchu při zvýšených teplotách — od transformačního intervalu výše — je připisováno počínajícímu odsklennění, při teplotách pod transformačním intervalem skla se vysvětluje přilnutím jemných prachových částic z atmosféry k povrchu skla [39].

U skel, která mají pevnost sníženou běžnou manipulací na hodnoty obvyklé u komerčních výrobků, nedochází k poklesu pevnosti vlivem zvýšené teploty [38]. U vzorků, které jsou poškrábané, naopak při delší výdrži při zvýšených teplotách dochází k zvýšení pevnosti vlivem zaoblení, resp. až zatavení trhlinek. Proto též přechlazením poškrábaných výrobků se jejich pevnost zvýší, a to přibližně na hodnotu, na níž by vzrostla stárnutím [33, 46].

Literatura

- [1] Rawson H.: *Properties and applications of glass*. Elsevier, Amsterdam — Oxford — N. Y. 1980.
- [2] Uhlmann D. R., Kreidl N. J.: *Glass: Science and technology, Vol. 5. Elasticity and strength in glasses*. Academic press, N. Y. 1980.
- [3] Pye L. D., Stevens H. J., La Course W. C.: *Introduction to glass science*. Plenum press, N. Y. — London 1972.
- [4] Inglis C. E.: *Trans. Inst. Nav. Archit.* 55, 219 (1913).
- [5] Griffith A. A.: *Phil. Trans. Royal. Soc. A* 221, 163 (1920).
- [6] Cottrell A. H.: *The mechanical properties of matter*. Wiley, N. Y., 1964.
- [7] Orowan E.: *Weld. J.* 34, 157 (1955).
- [8] Kelly A.: *Strong solids*, 2. vyd. Clarendon Press, Oxford 1973.
- [9] Hillig W. B. in: *Symposium sur la résistance mécanique du verre*, str. 245. Union scientifique continentale du verre, Charleroi 1962.
- [10] Cornelissen J. et al. in: *Advances in glass technology*, str. 489. Plenum Press, N. Y. 1962.
- [11] Mecholsky J. J., Rice R. W., Freiman S. W.: *J. Mat. Sci* 11, 1310 (1976).
- [12] Mecholsky J. J., Rice R. W., Freiman S. W.: *J. Amer. Cer. Soc.* 57, 440 (1974).
- [13] Chermant J. L., Ostertock F., Vadam E.: *Verres et Réfract.* 33, 843 (1979).
- [14] Wiederhorn S. M.: *Fracture mechanics of glass*. Vol. 2. Plenum Press, N. Y. 1974.
- [15] Höschl C.: *Principy a zákony mechaniky poddajných těles*. 2. část. Dům techniky ČSVTS, Praha 1979.
- [16] Liebowitz H.: *Fracture*, Vol. 3. Academic Press, N. Y. 1971.